

Klasy biznesowe w rozwoju konkurencyjności i innowacyjności regionów. Świat – Europa – Polska, red. Eulalia Skawińska i Romuald Zalewski, Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne, Warszawa 2009, s. 307

Recenzowana książka wpisuje się znakomicie w szerszą dyskusję na temat tego, w jaki sposób są i powinny być regulowane współczesne systemy gospodarcze, aby zapewniony był ład gospodarczy (ciągłość działania i skuteczność gospodarki w zaspokajaniu potrzeb ludzkich), któremu towarzyszy wysoka efektywność gospodarowania, czyli możliwie najlepszy stosunek nakładów do wyników. W zasadzie prawie wszyscy ekonomiści zgadzają się z poglądem, że wysoka efektywność gospodarowania będąca ważnym kryterium zapewnienia dobrobytu społecznego jest możliwa do osiągnięcia w warunkach gospodarki rynkowej, czyli w warunkach działania sił konkurencji. Dotychczas ludzkość nie była w stanie wynaleźć lepszego sposobu organizacji i regulacji działalności gospodarczej aniżeli niepozabawiony wprawdzie wad, ale najbardziej skuteczny i wydajny system ekonomiczny, jaki stanowi gospodarka rynkowa.

Drugą oczywistą obserwacją jest fakt, że rynkowy system gospodarowania w praktyce występuje w wielu odmianach i najczęściej znacznie odbiega od abstrakcyjnych modeli rozwijanych w ramach *mainstream economics*. Nie oznacza to, naszym zdaniem, że modele te są bezwartościowe. Są one bardzo przydatne, ale dla innych celów, aniżeli precyzyjny i realistyczny opis rzeczywistego świata gospodarczego. W praktycznym funkcjonowaniu systemów gospodarczych na czoło wybijają się zagadnienia konkurencyjności, których innowacyjność jest jednym z wielu uwarunkowań. Na to nakłada się pozostający w modzie wymiar regionalny procesów gospodarczych. Należy dodać, że analizy współczesnych rzeczywistych systemów gospodarczych w coraz większym stopniu zajmują się badaniem pozacenowych aspektów aktywności ekonomicznej, zwracając uwagę także na inne (poza systemem cen) związki między uczestnikami życia gospodarczego. Wśród tych związków na szczególną uwagę zasługują tzw. zachowania kooperacyjne, stanowiące pośrednią formę regulacji, sytuującą się między wprowadzonymi do literatury przez Williamsona dwoma rozwiązaniami skrajnymi, jakie stanowią rynek i hierarchia. Występujące w tytule recenzowanej książki „klasy” to jeden z najpopularniejszych przejawów zachowań kooperacyjnych, którego doniosłość w warunkach polskich ma olbrzymie znaczenie ze względu na element względnej nowości w gospodarce transformacji. Dodatkowym argumentem uzasadniającym coraz większe zainteresowanie klastrami jest obecność w nich rozbudowanych wątków instytucjonalnych, które przeżywają w naukach ekonomicznych wyraźnie widoczny renesans.

Powyższe spostrzeżenia stanowią jednoznaczne i pozbawione wątpliwości uzasadnienie trafności ambitnego zadania, jakim było przygotowanie recenzowanej książki. Książka wpisuje się w bardzo szeroko obecnie rozwijany nurt ekonomii opisowo-normatywnej, z jednej strony stawiającej krytyczną diagnozę stanu współczesnych systemów gospodarczych, a z drugiej strony podejmującej wyzwanie budowania praktycznych, „szytych na

miarę” rekomendacji usprawniających funkcjonowanie i podwyższających efektywność działania tych systemów.

W książce podjęto próbę przedstawienia dotychczasowego dorobku na temat klastrów biznesowych. Autorzy prezentują stan faktyczny i wskazują, że konieczna jest indywidualizacja strategii rozwoju regionalnego przez klastry, objaśniają również w czym tkwią siły sprawcze klastra.

Ocenę książki należy rozpocząć od odniesienia się do jej konstrukcji. Logika budowania tej pracy przyjęta przez autorów najprawdopodobniej miała na celu rozwijanie rozumowania zgodnie ze schematem „najpierw tzw. teoria (rozdziały 1–4), a następnie empiria (rozdziały 5–8)”. Na początek wzięto pod uwagę aspekty teoretyczne badanego zagadnienia: klastry w naukach ekonomicznych, konkurencja i konkurencyjność, konkurencyjność przedsiębiorstw i regionów, innowacyjność gospodarki. Po nich następować miały kwestie bardziej praktyczne: ocena innowacyjności gospodarek, sieci przedsiębiorstw i klastry, determinanty rozwoju klastrów, a uosobieniem praktycznego podejścia miał być i jest rozdział 8, poświęcony wiedzy na temat konkretnych przypadków klastrów. W zasadzie trudno nie zgodzić się z taką sekwencją rozumowania, choć pojawia się tutaj jeden postulat. Wydaje się mianowicie, że ponieważ klastry są głównym pojęciem, stanowiącym oś i spoiwo ocenianej pracy, przydałby się na samym początku książki rozdział (podrozdział w rozdziale 1?) porządkujący podstawową wiedzę o klastrach na potrzeby rozważań prowadzonych w kolejnych partiach książki – chodzi o definicje, klasyfikacje, typologie itp. Podjęcie tych zagadnień dopiero w rozdziale 6 wydaje się nieco opóźnione z punktu widzenia zawartości poprzednich rozdziałów książki.

W rozdziale 1 autorzy pokazują historię koncepcji klastrów, odwołując się do teorii ekonomii i eksponując miejsce klastrów w koncepcji zrównoważonego i trwałego rozwoju. W tym fragmencie książki trafnie i wyczerpująco pokazano korzenie klastrów w naukach ekonomicznych. Podkreślono, że ekonomiści rozwijali zainteresowania klastrami na długo przed pojawieniem się przełomowej pracy M.E. Portera *The Competitive Advantage of Nations*. Rozdział niesie duży ładunek informacyjny i nawiązuje do teorii ekonomii, a w szczególności do prac A. Marshalla i jego następców. W odniesieniu do terminologii stosowanej w tym rozdziale nasuwa się kilka drobnych uwag:

- wydaje się, że adekwatnym polskim odpowiednikiem angielskiego *industrial economics* jest określenie *ekonomia branży*, a nie *ekonomia przemysłowa* – *industrial economics* odnosi się bowiem nie tyle do *industry* jako *przemysłu*, ile do *industry* jako *branży* (s. 21);
- poprawny zapis francuskiego odpowiednika *kooperacji wynikającej ze „spotkania mózgów”* to *coopération de rencontre inter-cérébrale* zamiast *cooperation de rencontre inter-cerebrale* (s. 29).

Rozdział 1 kończy podsumowanie, w którym autorzy zwracają uwagę, że w klastrze biznesowym łatwiej jest wprowadzać rozwiązania uwzględniające dobro i cele wszystkich elementów systemu ekonomicznego, społecznego i ekologicznego.

W rozdziale 2 naświetlono pojęcie konkurencji i konkurencyjności firmy oraz regionów. Pokazano znaczenie konkurencji i jej skutków, a także odniesiono się do jej ochrony w europejskiej polityce konkurencyjnej. Szczególnie użytecznym fragmentem tego rozdziału jest właśnie fragment poświęcony ochronie i prawu konkurencji.

Rozdział 3 jest w pewnym sensie rozbudowaniem rozważań z rozdziału 2 – podjęto problem determinant konkurencyjności firmy i regionu. W rozdziale 4 uwaga czytelnika została skoncentrowana na zagadnieniu innowacyjności i innowacji. Problem ten jest obecnie w centrum dyskusji zarówno teoretyków, jak i praktyków gospodarczych, dlatego też ta część książki ma duże walory poznawcze. Zagadnienia te zostały przedstawione

w aspekcie metodycznym. Rozpoznanie istoty innowacji i innowacyjności jest konieczne, aby dobrze odczytać treści przekazywane przez autorów w rozdziale 5. Tam skoncentrowano się na praktycznych aspektach innowacyjności gospodarki. Zaprezentowano wyniki badań innowacyjności gospodarek Unii Europejskiej i osobno Polski. Podjęto próbę wyjaśnienia przyczyn niskiej innowacyjności gospodarki polskiej oraz nakreślono zagrożenia oraz warunki konieczne dla poprawy innowacyjności. Trzeba podkreślić, że rozdział 4 i 5 stanowią silną stronę opracowania, gdyż nie tylko podejmują zagadnienia tak ważne we współczesnym świecie, jak innowacyjność na gruncie teorii, ale także osadzają je w realnie obserwowanych procesach gospodarczych i odwołują się do wskaźników opisujących innowacyjność.

Rozdział szósty publikacji podejmuje problem klastrów i sieci przedsiębiorstw. Treści zawarte w tej części opracowania stanowią przyczynek do dyskusji nad istotą klastra jako sieci przedsiębiorstw i choć kwestia ta nie zostaje dogłębnie przedstawiona, z pewnością z racji na cel, jakiemu dedykowano całą książkę, można stwierdzić, że stanowi pewien krok naprzód w rozwikłaniu tajemnicy analogii i powiązań między koncepcją gospodarczych sieci powiązań i klastrów biznesowych.

Rozdział 7 jest pomostem między częścią konceptualną, poznawczą książki a częścią praktyczną. Rozdział ten jest bardzo potrzebny, gdyż ujmuje kontekst sytuacyjny tworzenia i ewolucji klastrów. Naszym zdaniem właściwie dokonano identyfikacji najważniejszych uwarunkowań rozwoju klastrów oraz trafnie pokazano mechanizm ich wpływu na funkcjonowanie klastrów. Na szczególną uwagę zasługują rozważania poświęcone kapitałowi społecznemu. Jest to temat obecnie zyskujący na znaczeniu, aczkolwiek jeszcze ciągle mało zbadany i często niedoceniany. Miękkie czynniki konkurencyjności klastra są niekiedy deprecjonowane, tymczasem, jak pokazują wyniki badań są one kluczowe dla kreacji i rozwoju klastrów. W tym kontekście należy pozytywnie ocenić wysiłek podjęty przez autorów w celu scharakteryzowania pojęcia kapitału społecznego i jego wpływu na formy współpracy firm.

Bardzo interesującym fragmentem książki jest rozdział 8, w którym autorzy zaprezentowali 10 klastrów wysokiej i średniej technologii. Rozdział stanowi wartościowe dopełnienie wcześniej prowadzonych rozważań – podaje egzemplifikację i ilustrację praktyczną wcześniej zarysowanych koncepcji teoretycznych. Przykłady klastrów pochodzą z różnych stron świata i są skupione wokół różnych branż. Z jednej strony, tak duży rozmach przestrzenny przytaczanych przykładów może być postrzegany jako słabość, bo porównania są wtedy niewątpliwie trudne. W szczególności niełatwe jest budowanie jakichkolwiek generalizacji empirycznych. Jednakże z drugiej strony, trzeba dobitnie powiedzieć, że klastry to obiekty posiadające swoją specyfikę. Skrajne podejście wskazuje, że każdy klastr jest inny, dlatego, po pierwsze, nieuzasadniona jest w takich przypadkach dyskusja na temat reprezentatywności, a po drugie, podejście zindywidualizowane, mające w tej książce niektóre cechy metody badawczej *case study*, pozwala uchwycić wspomnianą specyfikę. Wartość prezentowanych przykładów tkwi przede wszystkim w dobrych praktykach, które są zakodowane w treści przedstawionych w książce przypadków klastrów.

Tematyka książki ma charakter interdyscyplinarny i odnosi się do kategorii, które nie są jednoznaczne. Autorzy podjęli próbę uporządkowania stanu wiedzy na temat klastrów. Potrzeba systematyzacji i zaprowadzania ładu terminologicznego w zakresie takich pojęć, jak klastr, sieć, innowacyjność i konkurencyjność jest ciągle aktualna. Wypracowanie ram konceptualnych w zakresie problematyki podejmowanej w książce jest potrzebne z punktu widzenia celów poznawczych, jak i aplikacyjnych badań nad klastrami, innowacyjnością i konkurencyjnością. Ład terminologiczny nie jest jednakże niezbędny tylko teoretykom,

ale jest potrzebny również praktykom gospodarczym, a w szczególności podmiotom odpowiedzialnym za kształtowanie polityki gospodarczej w Polsce. Nieścisłości w definiowaniu tak ważnych dla rozwoju gospodarek, branż i regionów pojęć wyraźnie utrudniają wypracowanie rozwiązań motywujących, a czasem wspierających praktyków gospodarczych. Zachęcanie do przyjmowania określonych postaw wśród przedsiębiorców wymaga precyzyjnego i jednocześnie przystępnego nakreślenia, co kryje się pod określonymi pojęciami. W tym kontekście można pozytywnie oceniać wysiłki podjęte przez autorów.

Książka *Klasy biznesowe w rozwoju konkurencyjności i innowacyjności regionów* pozwala rozbudować zakres wiedzy o klastrach biznesowych i może stać się kolejnym przyczynkiem w dyskusji nad tym, jak powinna wyglądać polityka klasteringu w Polsce. Poza tym przekazuje ona treści w sposób przystępny, wręcz podręcznikowy, co czyni ją użyteczną dla studentów zainteresowanych tą problematyką. Przykłady konkretnych klastrów są zaś nieocenionym źródłem informacji i wskazówek dla przedsiębiorców oraz administracji rządowej i samorządowej.

*Marian Gorynia
Barbara Jankowska*